

Kisebbségpolitikai rendszerváltozás Magyarországon **- Gondolatok Gyôri Szabó Róbert írása¹ kapcsán -**

Egy szelet a történelemből

"A kötet a Németh-kormány kisebbségi kérdésekben illetékes testületeinek működésével foglalkozik..."² Az alábbiakban bemutatásra kerülő könyv dokumentum-gyűjtemény. A szerző az 1989-1990-ben alig pár hónapos tényleges működést megért két szerv: a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégium és a Titkárság szerepét tárja fel.

A 20. századi történelem a kisebbségekkel mostohán bánt. Ezt bátran mondhatjuk Nyugat-Európa és Kelet-Közép-Európa nemzeti közösségeire egyaránt. A magyarországi viszonylatokban a második világháborút követő kommunista diktatúra éles váltást hozott a kisebbségekhez való viszonyban a háború előttihez képest: "...voltaképpen megmagyarázhatóan, ambivalens és óvatos módon viszonyult az etnikai jellegű problémákhoz. A téma kényes, kényelmetlen voltára való tekintettel kerülték a nemzeti, nemzetiségi kérdések felvetését, s a határon belülré és kívülré egyaránt érvényesen egyfajta semleges, voltaképpen nem is létező, közömbös kisebbségpolitikát honosítottak meg"³.

Valószínű, hogy a szocialista diktatúra négy évtizedes uralma alatt nemcsak azért bánt a rendszer "ambivalens" módon a kisebbségekkel, mert nem tudta őket a szocialista társadalom- és népfelfogásban elhelyezni, hanem azért is, mert érezte, hogy 1) a hazai kisebbségek jogainak nyílt deklarálásával, azok garantálásával megbomlik az egységes nép-fogalom, másrészt 2) a határon túli magyar nemzeti közösségek asszimilációja elleni nyílt fellépéssel megbomolhat a szocialista tömb politikai *status quo*-ja. Mindez beláthatatlan következményekkel bírt volna (- mindenesetre a szovjet befolyás nem is tűrte volna).

A problémákat elhallgató, eltussoló politika eredménye lett, hogy "kisebbségeink évtizedekig úgyszólván védtelenek maradtak a többség szívó hatásával szemben. A határon túli magyar kisebbségeket pedig egészen egyszerűen szólva magára hagyta a mindenkori szovjetizált magyar külpolitika".⁴

Gyôri Szabó Róbert könyve a rendszerváltozás folyamatának azt a szeletét mutatja be, amely a Kárpát-medencei kisebbségek életének meghatározó részét alkotta. A nemzeti politika megjelenésével felvetődött az intézményesített kisebbségpolitika igénye. Az alábbiakban bemutatásra kerülő munka részletezi azt a kisebbségvédelmi intézményt, amely - bár tiszavirág életű volt a maga alig egyéves fennállásával - megalapozta a jelenkor intézményeit, és visszafordíthatatlan folyamatot indított el a kisebbségek helyzetének rendezése terén.

Mint bevezetőjében írja, "szinte a 24. órában, az asszimilálódás végső szakaszához közeledve »nyilvánosságot kaptak a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek évtizedekig tudomásul sem vett, felhalmozódott sorskérdései«, és elismerést nyertek e téren az anyanemzetek érdekeltségei. Másfelől hivatalos elfogadást nyert a 15-16 milliós magyar nemzet létének, egyes csoportjai veszélyeztetettségének a tudatosítása, s megfogalmazódtak az ebből fakadó feladatok"⁵.

Itt jegyezném meg, hogy bár nem a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégium kapta a rendszerváltozás folyamatában a legnagyobb nyilvánosságot, mégis egy olyan átalakuló európai-nemzetközi rendben tudott működni, amikor Magyarország és a régió többi kis állama felé nyitott lett Európa. Elsősorban itt az olyan nemzetközi változásra gondolok, mint az Európa Tanácshoz való csatlakozásunk, ami a demokratikus állami rendszer kialakulása és a kisebbségi kérdés megoldásának felvállalása nélkül elképzelhetetlen lett volna.⁶

Gyôri Szabó Róbert műve kutatási szempontból is kiemelkedő, hiszen egy olyan iratanyagra támaszkodik, amely: "a 90-es hatalomátadás zűrzavarában valószínűleg elveszett, szétszóródott volna, ha a Titkárság néhány munkatársa nem óvja meg személyes értékeiként az állományt."⁷

Ahogy a szerző is írja bevezetőjében: "A tanulmány azonban nem csupán '89-'90 néhány hónapjának hű krónikája kíván lenni, emellett egyes, a Kollégium és a Titkárság előtt felvetődő kisebbségi problémák rövid elő- és

utótörténetének felvázolására is kísérletet tesz - ott, ahol ilyenről egyáltalán beszélni lehet - annak érdekében, hogy az elmúlt évtizedek folyamataiban elhelyezhető, értékelhető legyen ezen időszak kisebbségi tárgyú tevékenysége."

A mű felépítése

A mű a maga mintegy négyszázötven oldalas terjedelmével elsősorban a Titkárságon és a Kollégiumban született dokumentumokon, másodsorban visszaemlékezéseken alapul.

Mielőtt a szerző a részletes bemutatásra térne, terjedelmes, ám annál kiválóbb *Bevezetésben* ad képet munkájának céljáról, körülményeiről, valamint tartalmáról. Tiszta és érthető módon határozza meg dolgozata témáját, amely tágabb értelemben a rendszerváltozás kisebbségi vetülete, szűkebb értelemben a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégium és Titkárság felépítése és működése. A Bevezető különösen azt a szerepet tölti be, hogy az olvasónak általános képe legyen az említett intézményekről, hogy később a részletes elemzéseket bele tudja helyezni mindabba a történelmi, illetve közigazgatási-jogi környezetbe, amely az 1989-1990-es években jellemezte hazánkat.

Az első fejezet a *Nemzetiségi Kollégium és Titkárság megalakulása* címet viseli. E fejezetben a szerző leírja, hogy *Pozsgai Imre* államminiszterrel történő kinevezésével hogy csillant fel a kisebbségi érdekvédelem intézményesülésének lehetősége, hogy jutott el az állam az 1989. áprilisi minisztertanácsi határozathoz, amely létrehozta a Kollégiumot. Mint azt Tabajdi Csaba, a Titkárság miniszter-helyettesi rangú vezetője is mondta: "[ez a szerv] *Trianon óta az első olyan magyar állami szerv, amely nyilvánosan, kormányzati felelősséggel vállalja a nemzeti és etnikai kisebbségek problémáinak képviselői és intézői, valamint a határon túli magyarság ügyének ápolását.*"⁸ Ezenkívül e fejezetben tér ki a szerző a kezdeti nagy nehézségek közül a hazai kisebbség számának meghatározására tett kísérletre. Megtudjuk, hogy a Kollégiumnak milyen szerepe volt az 1990-es népszámlálás kérdőívének összeállításában.⁹

Külön fejezetben ír a *parlamenti képviselet* problémáját megoldani igyekvő javaslatokról. A rendszerváltozással született alkotmánymódosítással és a választójog megreformálásával felmerültek azon lényeges kérdések, amelyek a kisebbségek érdekképviseleti igényeit igyekeztek kielégíteni. Györi Szabó Róbert művéből megtudjuk, hogy a Kollégium milyen módon vett részt az Alkotmány módosításában, a választójogi törvény kidolgozásában.

A fentiekhez hasonló lényeges és alapvető jogi munka volt a *kisebbségi törvény* kidolgozása. A műből az olvasó tájékozódhat, hogy a rendszerváltozás első kisebbségi törvénye milyen folyamatok eredményeképpen jött létre. A Kollégiumnak és a Titkárságnak saját koncepciója volt¹⁰, amelyet döntően *Bíró Gáspár* dolgozott ki első tervezetként.¹¹ Sok kritika érte a kisebbségi törvény tervezeteit, koncepcióit. Később újabb elképzelések láttak napvilágot. Végül a dobogókői konferencia előkészületei hoztak előrelépést a kisebbségi törvény megalkotásának folyamatában. A szakértői megmérettetésen "a javaslat lényegében megállta a helyét". A munka eredményeit a "Kollégium és a Titkárság az utódokra hagyta".¹²

Az *oktatásügy* külön részét képezte a Kollégium munkájának. Nyilvánvaló volt a rendszerváltozás idejében is, hogy a jogi megoldások csak az egyik részét alkotják a kisebbségi problémakezelésnek. Györi Szabó Róbert könyvének ötödik és hatodik fejezete éppen azokat az állami célkitűzéseket említi, amelyek a kisebbségek életének minőségi javítására hivatottak. Az oktatásügy éppen a legfontosabb eszköz egyrészt a nemzeti kisebbségek identitásának továbbörökítésére és fejlesztésére, másrészt az etnikai kisebbségek társadalmi felzárkóztatására. A szerző megemlítette¹³, hogy nehezen lehetett meggyökeresíteni a kommunista világban a kisebbségek oktatását. A többnyelvűség és a többkultúrúság¹⁴ Magyarországon több évszázados hagyománya ugyanis elemi ellensége volt a diktatúrának.

Másik, a kisebbségek életét a 20. század közepétől kezdődően meghatározó terület a *könyvkiadás, és a tömegkommunikációs lehetőségek*. Az írott és az elektronikus sajtó képes közvetíteni azokat a napi értékeket, amelyek a nyelvi és kulturális élet meghatározó elemei. A szerző történelmi áttekintést ad a kisebbségi média fejlődéséről, annak a '80-as évekbeli előrelépéséről¹⁵, amikor a kisebbségi kiadványok száma már nőtt (így is évi 100 kiadvány alatt maradván). A fejezetben képet kapunk az alapkönyvtárak működéséről és szerepükről is egyben.

Érdekes összevetés lehet, ha áttekintjük a kisebbségi tömegkommunikáció történetét, és összevetjük a hagyományos és a modern eszközök használatának gyakoriságát. Az írott sajtó tekintetében (lehet mondani egész Európára¹⁶) a napilapok, valamint a kisebbségi nyelven született, egyéb (heti, havi stb.) sajtótermékek iránti igény töretlen. Az elektronikus média helyzete annyiban más, hogy a hagyományosnak mondható televízió és a rádió kiegészült az internettel. Ez utóbbi kommunikációs eszköz nemcsak, hogy költségkímélőbb, mint a hagyományosak, hanem -

többek között földrajzilag is - jóval szélesebb réteghez is jut el. Ennek eredménye lett, hogy a nyugati kisebbségek honlapjai után itthon is egyre több kisebbség¹⁷ és a határon túli magyarság¹⁸ is él az internetes tájékoztatás lehetőségével, amely egyrészt a kisebbség tagjai számára napi hírforrásként, másrészt a többségi olvasó számára a kisebbségi életéről, kultúráról stb. tájékozódásként szolgál.

Mint az a könyvben említésre kerül, a Kollégium és a Titkárság külön foglalkozott a *hazai cigányság* problémáival. Részletes történeti rész vezet be az etnikai kisebbség helyzetét elemző fejezetet. Itt külön kitér a szerző a már tárgyalt oktatási területre, megemlítve, hogy a kollégium egyik kiemelt célja az iskolázottsági mutatók növelése volt.¹⁹ Lehetőségként merült fel a rendszerváltozás idejében a hazai cigányság pártalakítása, amelyet az önszerveződés kiemelkedő megnyilvánulásaként értékelték. (Az önszerveződés kérdését elsősorban a későbbiekben megalkotásra kerülő kisebbségi önkormányzatok oldották meg.)

Érdekes fejezetcím *A múlt jóvátétele a magyarországi német kisebbség példáján*. A fejezetben bemutatásra kerül, hogy a német kisebbség 20. századi történelme alatt milyen nehézségeket élt át, valamint, hogy a kisebbség milyen módon kapcsolódott be a Kollégium életébe, munkájába. Ezenkívül pedig a magyarországi német kisebbség kollektív sérelmeinek orvoslásáról szóló 35/1990 (III. 28) OGY határozat kidolgozásának folyamatáról számol be a szerző, amelynek előzménye egy kollégiumi nyilatkozat volt.²⁰

A hazai kisebbségvédelem fontos és mai napig meghatározó fejleménye volt az *első kisebbségpolitikai alapítványok létrehozása*. E fejezetben fejt ki a szerző, hogy a két kisebbségvédelmi alapítványt milyen körülmények között és milyen tartalommal hozták létre. A kezdeti időben javaslat született arra, hogy a *magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekért alapítvány* 20 millió forint, a *határon túli magyarságért alapítvány* 25 millió forint induló tőkével kezdhesse meg működését.²¹

A *kisebbségi kutatások* adják a kisebbségvédelmi eszközök megalapozását. Mindennek kialakított infrastruktúrája kell legyen, közgyűjteményeket és egyéb könyvtárakat kell létrehozni, hogy a kutatók könnyen dolgozhassanak. Mindezt Györi Szabó Róbert úgy írja le, hogy a Kollégium kitekintően és apró részletességgel foglalkozott a kisebbségi kutatások fejlesztésével. A fejezet szintén történeti résszel kezdődik, amelyet tovább folytat a kisebbségi kutatás-fejlesztés 1990-es kidolgozásának menetével.

Külön fejezetet szentel a szerző a *dobogókői konferencia* eseményeinek. 1990. április 20-21-én a Titkárság szervezésében nemzetközi szakértői konferencia került megrendezésre "A kisebbségi jogok az 1990-es években" címmel. Az úttörő és páratlan rendezvényt a kezdetektől írja le²²: a szervezés rövid hetekbe belepréslte, ám mégis kiemelkedő munkájától a konferencia eseményeinek soráig. A műből megtudjuk, hogy a Kollégium és Titkárság munkatársain kívül milyen belföldi és külföldi szakértők vettek részt a tanácskozáson. Külön kiemelném a kötet végén található függelék, amelyben a teljes névsor megvan a konferencia résztvevőiről. Megjelentek a kisebbségek képviselői, hazai - főleg egyetemi - szakértők, és külföldi civil szervezetek és tudományos intézmények kutatói, szakértői is, továbbá az Európa Tanács és az Európai Parlament képviselői.

Tematikailag jól illeszkedve, a magyarországi kisebbségektől a dobogókői konferenciával elválasztva, e helyen ír a szerző több fejezetet a *határon túli magyarságról*.

Két részre bontja a Kollégiumnak a határon túli magyarokért végzett tevékenységét. Egyrészt *általános szinten* a nemzetpolitika elméletének kidolgozása folyt. Ennek keretében jószereivel újra kellett alkotni az anyaállamnak a határon túli nemzetrészekhez való viszonyulását, tekintve, hogy ez - mint azt fent is idéztem - egy "voltaképpen nem is létező" kisebbségpolitika volt a diktatúra alatt.

Konkrét értelemben a Kollégium munkája elsősorban a könyv és folyóirat-kiadás volt. A szerző sikerként említi az Erdély története c. kiadvány külföldi nyelvre történő lefordítását, amellyel az éppen csak lebontott vasfüggöny másik oldalára jutott el Erdély valós története, gyökerei. A műben megtaláljuk az 1990-es határon túli események magyar visszhangját, valamint a Kárpát-medencei magyarság első közös tanácskozásait. Ez utóbbiból alakulhatott tovább az intézményesedés útján előbb az ún. magyar-magyar csúcs, később a MÁÉRT fóruma.

Külön alcím foglalkozik a '89-'90-es évek fontos folyamatáról, az *egyres határon túli magyar kisebbségi közösségekkel való kapcsolatfelvétellel*. Az egyeztetések és az intézményes kapcsolatfelvétel részleteit a szerző (Cseh-)Szlovákia, Kárpátalja, Vajdaság, Szlovénia, Horvátország, továbbá Burgenland és a nyugati szörvány-magyarság viszonylatában

veti fel. E fejezetben kerül szó a Magyarok Világszövetségével való együttműködésről is.

Mint jeleztem, a szomszédos államokban bekövetkezett eseményekre - amelyek a kisebbségeket érintették - az első politikai válaszokat a Kollégium készítette. Így történt ez az 1989 őszi-téli *romániai eseményeknél* is. A falurombolás józan észt nélkülöző hírére egyébként - mint az közismert - a magyar társadalom reagált úgy, hogy "tiltakozásként óriási tömegek részvételével, az összes jelentősebb ellenzéki csoportosulás közös szervezésében zajlott le az ún. Erdély-tüntetés, ahol az egész ország képviseltette magát."²³ Itt érdemel megjegyzést, hogy a nyugati magyarság is tettrekészségét bizonyította a Ceau^oescu-rezsim rettenetes tombolásakor, például a New York-i székhelyű *Hungarian Human Rights Foundation* nagyszabású amerikai tüntetéseivel, tiltakozó mozgalmaival, amelyek a tengerentúli politika figyelmét célozták felhívni.²⁴

A *Kollégium és a kisebbségi jogok nemzetközi szabályozása* fejezet alatt a szerző bemutatja, hogy a Kollégium és a Titkárság milyen szerepet vállalt a nemzetközi célok és stratégiák, állami preferenciák kidolgozása terén. Az Európa Tanács kisebbségi kodifikációs munkáinak²⁵ figyelemmel kísérése volt az egyik fontos eleme a tevékenységnek, a másik a szomszédos és egyéb bilaterális kapcsolatok tanulmányozása. E fejezet alatt bemutatásra kerülnek a Kollégium működése során született nemzetközi szabályozási modell-tervezetek úgy, mint az összeurópai egyezmény-tervezet, a szubregionális egyezmény-tervezet, valamint a - szintén - *Kovács Péter* által kidolgozott Európai Kisebbségek Parlamentjének modell-statútum tervezete.

A *Kollégium és környezte* című fejezet talányos címe mögött nem alapvetően a kormányzati infrastruktúráról ír a szerző. "A Kollégium és a Titkárság tevékenysége természetesen nem légtüres térben zajlott, a lehetőségeket erőteljesen befolyásolta, az elvégzett munka jelentőségét meghatározta a többi szereplő, így a kisebbségek szervezeteinek, a politikai pártoknak, az érintett minisztériumoknak, a kormányzat egyéb szerveinek, a tömegkommunikációs médiumoknak a reakciója."

E fejezetben a szerző azt vizsgálja, hogy "a környezet egyes releváns szegmensei hogyan fogadták, hogyan értékelték a Kollégium létrejöttét, működését, milyen kapcsolat alakult ki közöttük".²⁶

Az utolsó fejezetben *visszaemlékezéseket* olvashatunk. Kis riportok keretében mondják el a Kollégium és a Titkárság egykori munkatársai emlékeiket, értékelésüket. Az elhangzott kérdések a következők: *Hogyan látja, miben volt új a létrejött Kollégium és Titkárság? Mennyiben voltak előzményei a később létrejött hivataloknak? Mit tart fontosnak kiemelni a tevékenységükből? Hogyan értékelné összefoglalóan a közel egy év munkáját?*

Az alábbi személyek mondják el gondolataikat a testületről: Báthory János, Bíró Gáspár, Entz Géza, Lábod László, Nagy Gyula, Törzsök Erika, Wolfart János, valamint Zalatnay István.

Az interjúalanyok mind kötődtek valamilyen módon a Kollégium vagy a Titkárság munkájához. Bár szerkesztési érdekesség, de a Titkárság elnökének, Tabajdi Csabának a gondolatai nem e fejezetben kapnak helyet, hanem egyrészt a fejezetekben elszórva, valamint később, a *Befejezésben*.

Érdekes a visszaemlékezések sora azért is, mert az olvasónak felidéz a rendszerváltozás légkörét. Személyessé teszi a pusztán "száraz" akták segítségével részletesen megrajzolt képet, hiszen szint a munkatársak, neves szakemberek élményei, véleményei adnak.

Ehelyütt említeném meg a függelék azon részét, amelyben részletesen felsorolja a szerző a Kollégium és a Titkárság munkatársait, név szerint, a delegáló szervezet és/vagy a munkahely, szakma megjelölésével.²⁷

Megvalósult és megvalósulatlan elképzelések

Mielőtt a mű alapján levonható következtetéseket áttekintjük, ideidézem Gyôri Szabó Róbert sorait a Kollégium működéséről és szervezeti rendjéről.²⁸

"Kormányzati oldalon a kisebbségpolitikai fordulat (és a párton belüli reformszárny térnyerésének) részeként, és egyben ékes bizonyítékként 1989. április 24-én sor került tehát a kérdés kezelésének intézményesítésére, az alapok lerakására. A Minisztertanács határozatot fogadott el a Nemzetiségi Kollégium létrehozásáról.²⁹ A későbbiekben Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégium névre átkeresztelt testület a kisebbségügyre egyébként is fogadóképz kormány tanácsadó és véleményező testületeként működve a hazai kisebbségekkel és a határon túli magyarsággal kapcsolatos valamennyi kérdésben illetékes szervként működött, vagyis nagyrészt mindeddig gazdátlan, megoldatlan feladatokat látott el, az évtizedekig elhallgatott és egyre égetőbb problémák kibeszélésére, megvitatására és érdemi

kezelésére fórumot teremtett. A Kollégium egyfajta koordináló szerepet látott el, munkájába lehetőség szerint az összes kisebbségi kérdésben érdekelt és tevékeny állami, államigazgatási szervezetet, minisztériumot, országos hatáskörű intézményt, tudományos, oktatási, kulturális, tömegtájékoztatási műhelyt, politikai pártot, de egyéni szakértőket is bevont. Másrésztől ez a szerv nem alkalmazta az »értük, de nélkülük« elvet: az egyes kisebbségi szervezeteket is felkérte, kapcsolódjanak be az új magyar kisebbségpolitika megformálásának folyamatába - Pozsgay népfrontos kapcsolatainak keresztül sikerrel."

A Kollégium "[c]saknem 90 főnyi tagsága négy részre tagolódott. Intézményi tagokként képviselőik útján vettek részt az üléseken az érintett minisztériumok, hivatalok, nemzetiségi és társadalmi szervezetek, ellenzéki pártok, médiumok, tudományos intézmények és egyházak. »A második kategóriát az állandó egyéni tagok alkották - ők a magyar közélet olyan köztisztelőnek örvendő személyiségei voltak, akik jártasságukat mindkét típusú kisebbséggel kapcsolatban korábban már bizonyították.« Ők voltak azok, akikkel korábban már kialakult az informális háló. E két csoport alkotta a Kollégium 2-3 havonta összehívott plenáris fórumának tagságát. Az »összemosásra« különösen érzékeny egészen más jellegű két terület elválasztására a hazai nemzeti és etnikai kisebbség magyar közösségek problémáinak kezelésére két külön fórumot, két úgynevezett albizottságot is létrehozta, üléseikre gyakrabban, 1-2 havonta került sor. »A kisebbségek önálló, kollektív személyiségi kezelését jelzi, hogy a hazai albizottság összetételében mintegy háromnegyed részt tettek ki a kisebbségi tagok.« Mindkét bizottság tanácskozásain egyenrangú indítványok születtek, amelyeket a testület továbbított a kormánynak, vagy az államigazgatás megfelelő szerveinek. A Kollégium létszáma egyre nőtt, részben további egyéni tagok meghívása miatt, részben úgy, ahogy nőtt az alternatív kisebbségi szervezetek és a pártok száma. A Kollégium elnöke Pozsgai Imre állam-miniszter volt, tagjai között számos köztisztelőnek örvendő személyiséget, tudóst, politikust találunk (Antall József, Csepeli György, Csoóri Sándor, Hanák Péter, Hankiss Elemér, Herczegh Géza, Jeszenszky Géza, Konrád György, Pomogáts Béla, Pungor Ernő, Vásárhelyi Miklós, Vigh Károly stb.) A Kollégium tagsága térítés nélkül végezte munkáját.

A Kollégium nem klasszikus értelemben vett államigazgatási szerv volt, döntési kompetenciával nem rendelkezett, nem tagozódott be az állami infrastruktúrába. Tevékenységének jellege, az ülésekre alapozó szisztéma ugyanakkor nem tette lehetővé a folytonosan végzett munkát. Ezért néhány hónappal később, 1989 kora őszén a Minisztertanácsi Hivatal keretén belül, közvetlenül a kormányzat alá rendelve megalakult a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Titkárság. A szervezet egyrészt a Kollégiumnak egyfajta »kiszolgáló«, a munkát előkészítő, adminisztrációs része volt, feladatát képezte az ülések szervezése, háttéranyagok, emlékeztetők, javaslatok készítése, készíttetése. Más részről azonban mint önálló államigazgatási szerv működött, s a folyamatos kapcsolattartást biztosította a hazai és határon túli kisebbségi intézményekkel, szervezetekkel és személyekkel, valamint a kormányszervek és a közvélemény tájékoztatását végezte. A Titkárság vezetését miniszterhelyettesi rangban az »ötletgazda« Tabajdi Csaba látta el, 6 fő és néhány mellékfoglalkozású munkatársa nyelvterületek szerinti munkamegosztásban dolgozott, ami azt jelentette, hogy egy személyhez tartoztak például a jugoszláviai magyarsággal és a hazai délszláv kisebbséggel kapcsolatos ügyek. Nem volt szerencsés konstrukció, de a szűkös személyi keret más megoldást nem tett lehetővé.

A közvetlenül a Minisztertanács alá rendelt Titkárság felállításával Magyarország kormányzati szinten nyíltan és intézményesítetten vállalta anyaországi szerepét. Ez nemzetközi jogilag is újdonság volt, a későbbiekben azután több környező állam is követte a magyar példát."

A fent említett *Albizottságok* léte egyrészt szimbolizálta a kisebbségi kérdéskör két lényeges pillérét, másrészt előre vetítette a később felálló intézményeket, úgy mint a Határon Túli Magyarok Hivatalát (HTMH) és a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalt (NEKH). Vitatkoznék e ponton a szerzővel, amikor azt mondja, hogy "a Kollégiumnak máig nincs utódszervezete."³⁰ Mégha a jogfolytonos, szervezetenként egymást követő értelemben nincs is, mégis a későbbi rendszer a Kollégium utódszervezetének tekinthető.

A *szakmai* feladatokat, Magyarország - akár mint anyaország, akár mint többségi állam - részéről ellátandó közigazgatási (lásd: jogszabály-előkészítési, pályázattal, érdekvédelmi) feladatok oldaláról a rendszerváltozás folyamatában a kilencvenes években az NEKH és a HTMH vette át a stafétát.³¹

Az *érdekegyeztető fórum*-szerepet a MÁÉRT vette át. Mivel a könyv írásakor (1998) még nem volt olyan szerv, amely az anyaország és a határon túli magyarság képviselői között intézményes fórum lett volna, érthető a szerző azon meglátása, hogy nincs olyan szerv, amely ellátná ezt a funkciót a Kollégium munkájának megszűnése óta. Ez időben még csak az ún. magyar-magyar csúcs próbálta az űrt betölteni, de az is kudarcba fulladt... El kellett múlnia bizonyos időnek, ki kellett alakulnia a politikai akaratnak, hogy Magyarország merje felvállalni a határon túli nemzeti közösségeit.

Az további vita tárgya lehet(ne), hogy a mai kisebbségvédelmi állami szervezetek megfelelnek-e azon elvárásoknak, melyeket akár a magyarországi tizenhárom kisebbség, akár a Kárpát-medencei magyar nemzeti közösségek támasztanak. Gondolok itt a gyors ügyintézésről a kellő hatásfokú érdekvédelemig.

Az utódszervezet kérdése mellett másik lényeges és felvetődő probléma a *kisebbségek parlamenti képviselete*. Mint azt láttuk, a megoldás keresése folyt a Kollégium működése alatt is. Ha folyamatában tekintjük a rendszerváltozás idejében felvetődött megoldásokat, láthatjuk, hogy kielégítő választ sem a Kollégiumban született koncepciók, sem az 1990. évi XVII. törvény nem hozott, sem a jogtudomány nem szült. Még akkor is, ha a behívástól a delegáláson át a választójogig "végigzongoráztak" minden megoldási lehetőséget. Mindamelllett, hogy Magyarországon a kisebbségi kérdés máig nem megoldott, a szomszédos államokban szinte egytől-egyig megoldott a kisebbségek parlamenti képviselete. Ez jelentheti egyrészt az adott többségi állam nagylelkűnek tűnő, ám a valóságban csak "tűzoltás-szerű" problémamegoldását, de jelentheti akár az érdekképviseletnek (még ha "csak" regionális is, de) jószándékú és széleskörű biztosítását.³²

Meg kell azonban említeni azokat a fejleményeket, amelyeket hazánk a rendszerváltozás óta elért.

A *kisebbségi törvényt* evidenciaként említem. A kisebbségi törvényen túl kiemelt szerepet kap az Európa Tanács által³³ is mintaértékűnek mondott *kisebbségi önkormányzati modell* megalkotása.

A kisebbségvédelem terén a Kollégium által lefektetett alapokon épült ki a kisebbségvédelmi *közalapítványi* hálózat. A fentebb említett két közalapítvány megszűnésével, illetve átalakulásával jött létre a hazai kisebbségek segítésére a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány, valamint a Magyarországi Cigányokért Közalapítvány. A határon túli magyarság segítésére az Illyés Közalapítvány, az Apáczai Közalapítvány, az Új Kézfogás Közalapítvány, illetve a Segítő Jobb Közalapítvány jött létre.

Végezetül eredményként kell megemlíteni, hogy a *nemzetpolitika* felvállalásával újra erőt adtunk a határon túli magyar nemzeti közösségeknek. Nagy szerepe volt a nemzetpolitika újrafogalmazásában a Kollégiumnak, de utána a MAÉRT életre hívásának is és nem beszélve mindezen folyamat megvalósult eredményéről, a szomszédos országokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvényről.

Összefoglalásul kijelenthetjük, hogy Gyôri Szabó Róbert Kisebbségpolitikai rendszerváltozás című műve a magyar rendszerváltozás történetének hiánypótló alkotása. Olyan egységes képet rajzol meg a szerző a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégium és Titkárság működéséről, amelyek nem csak a kisebbségkutató, de a rendszerváltozás eseményei iránt érdeklődő számára is alapos forrásként szolgálhat.

A szerző fáradhatatlan és alapos kutatását igazolja az óriási ismeretanyagra épülő alkotás. A kiváló szerkezetben összeállított könyv nemcsak a Kollégium és Titkárság szervezeti és működési rendjéről ad tájékoztatást, nemcsak annak munkatársait mutatja be, hanem a kisebbségpolitika rendszerváltozással újraformálódó perspektíváit és ezen intézményeknek a kisebbségpolitikai rendszerváltozásban való részvételét is.

A rendszerváltozás máig titkokat rejtő, összetett folyamatának egy olyan szeletét mutatja be a szerző - a kisebbségvédelem állami eszközeinek formálódását -, amely a második világháború utáni időktől napjainkig egész Európa egyik kulcskérdése. A könyvből megtudhatjuk, hogy a magyar állam milyen eszközökkel próbálta megoldani ezt a korán sem könnyű problémát, miként építette újjá a szocialista diktatúra alatt fiók mélyére tett kisebbségpolitikát. Nyomon tudjuk követni, hogy a magyar kisebbségvédelem sajátos kettőse: a hazai kisebbségek és a határon túli magyar nemzeti közösségek helyzetén hogyan próbált az állam segíteni - immáron nyíltan felvállalva kötelességeit.

Irodalom

Aspekte ethnische identität: Deutsche und Magyaren als nationale Minderheiten im Donauraum. *Büchereihe der Südostdeutschen Historischen Kommission*, 35. München, Oldenburg, 1991.

Hannum, Hurst: *Autonomy, Sovereignty and Self-determination*. Philadelphia UP, 1996.

Hannum, Hurst (ed.): *Documents on Autonomy and Minority Rights*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht-Boston-London, 1993.

Kilényi Géza: *Még egyszer a kisebbségek parlamenti képviseléről és a második kamaráról*. MTA Államtudományi Kutatások Programirodája, Budapest, 1990.

Kovács Péter: *Nemzetközi jog és Kisebbségvédelem*. Osiris, Budapest, 1996.

Jegyzetek

1 Gyôri Szabó Róbert: *Kisebbségpolitikai rendszerváltozás Magyarországon*. Osiris, Budapest, 1998.

2 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 10.

3 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 7.

4 Uo.

5 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 8. Lásd még: Székely András Bertalan: *A Rábától a Muráig - nemzetiségek egy határ két oldalán*. Püski, Budapest, 1992.

6 Magyarország csatlakozásának fő forrásai: 76/1990. (XI. 2.) OGY határozat az Európa Tanács Alapszabályához és az Európa Tanács kiváltságairól és mentességeiről szóló Általános Egyezményhez való csatlakozásról, valamint az Európai Emberi Jogi egyezmény aláírásáról. 1991. évi LXXI. törvény az Európa Tanács 1949. évi május 5-én, Londonban aláírt és jelzett jegyzőkönyvei szerint módosított Alapszabályának kihirdetéséről. (A Magyar Köztársaság csatlakozási okiratának letétbe helyezése az Európa Tanács főtitkárnál 1990. november 6-án történt meg.)

7 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 15.

8 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 31. Elhangzott a Titkárság 1989. október 11-i plenáris ülésén. Ezen ülésen a testület elsőként *Tökés László* református lelkész és a temesvári gyülekezet védelmében fogadott el állásfoglalást, amelyet a Kormányhoz terjesztett.

9 A kisebbségek létszámának meghatározása mind a mai napig megoldatlan. Nemcsak a regisztráció rossz emléke, hanem az egyéb megoldások (lásd: népszámlálás) adatvédelmi aggályai is leküzdhetetlennek látszanak.

10 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 104.

11 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 108.

12 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 122. A Kollégiumban elkészített tervezet egyébként több elemében köszön vissza a nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló 1993. évi LXXVII. törvényben.

13 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 154.

14 A nemzetközi irodalom szakszavaiként használt: "multilingual, multicultural".

15 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 173.

16 Lásd a nyugati kisebbségek sajtóját, akár a Spanyolországban a baszk, Finnországban a svéd, Dániában a nordschleswiger napilapokat.

17 Lásd pl.: www.romapage.hu; vega.terrasoft.hu/tolnam1e/schwaben/index.htm; ethnonet.hu.

18 Lásd: www.rmdsz.ro, www.mkp.sk, www.hmdk.hr, stb. Internetes újság: www.transindex.ro. Nyomtatott sajtó internetes portálja: www.kronika.dntcj.ro, www.uj szo.com; stb.

19 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 195.

20 További irodalomként lásd: Aspekte ethnische identität: Deutsche und Magyaren als nationale Minderheiten im Donauraum. *Büchereihe der Südostdeutschen Historischen Kommission*, 35. München, Oldenburg, 1991.

21 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 236.

22 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 277.

23 Gyôri Szabó Róbert: *i. m.* 10.

24 Részletesebben lásd: www.hhrf.org.

25 Az Európa Tanács (www.coe.int) általános kisebbségvédelmi mechanizmusából legfontosabbként a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját (ETS No. 148), illetve a Nemzeti kisebbségek védelméről szóló Keretegyezményt (ETS No. 157) említeném meg. Mindkét egyezmény *stricti iuris* normákat állapít meg, és az államoknak bizonyos időközönkénti beszámolási kötelezettséget ír elő. Mindkét egyezmény 1998-ban lépett hatályba. A fentiekén kívül számos egyezmény és ún. *soft law* dokumentum gyarapítja a kisebbségi joganyagot. Lásd még: www.hhrf.org/autonomia.

26 Györi Szabó Róbert: *i. m.* 387.

27 Györi Szabó Róbert: *i. m.* 448-451.

28 Györi Szabó Róbert: *i. m.* 10-13.

29 1048/1989 (IV MT határozat a Minisztertanács Nemzetiségi Kollégiumáról).

30 Györi Szabó Róbert: *i. m.* 439.

31 Hozzá kell tenni, hogy mostohagyerekként bánik a kormányzat a két szervezettel, hiszen nemcsak az éves költségvetésük "nyírbálódik" sokszor meg, hanem a felügyeleti szervük is kormányváltásonként cserélődik.

32 A témában részletes irodalomként lásd: Kilényi Géza: *Még egyszer a kisebbségek parlamenti képviseléről és a második kamaráról*. MTA Államtudományi Kutatások Programirodája, Budapest, 1990.; Kékuti Ákos: *Koncepciók a kisebbségek parlamenti képviseléről a rendszerváltozás óta*. *Parlamenti Levelek* 1998. 4-5. sz.; Borók György: *A nemzeti és etnikai kisebbségek országgyűlési képviselőinek szabályozási modelljei Európában és Magyarországon*. *Társadalmi szemle* 1998. 4. sz.

33 "innovative scheme of functional autonomy through the institutional network of minority self-governments has the potential of serving as a model and a frame of reference for the future development of minority legislation in Europe". (Nyelvi Charta szakértői csoportjának véleménye 2001. Lásd még: A Miniszteri Bizottság RecChL (2001) 4. sz. ajánlását.)

- [Horváth Réka - Veress Emőd: Regionális politika és területfejlesztés Romániában](#)
- [Bodó Barna: Régió és politika](#)
- [Hajdó Csaba: A román regionális politika reformja: lehetőségek és kihívások - Reflexió Horváth Réka és Veress Emőd tanulmányára -](#)
- [Horváth Gyula: Területi fejlődés és regionalizmus - Hozzászólás Horváth Réka-Veress Emőd tanulmányához -](#)
- [Kolumbán Gábor: A román regionalizmus paradoxona](#)
- [Nemes Nagy József: Regionális fejlődés, regionális politika](#)
- [Pálné Kovács Ilona: Gondolatok Horváth Réka és Veress Emőd *Regionális politika és területfejlesztés Romániában* c. tanulmánya ürügyén](#)
- [Perger Éva: Gondolatok Horváth Réka - Veress Emőd: Regionális politika és területfejlesztés Romániában című tanulmánya kapcsán](#)
- [Vincze Mária: Sötétben tapogatózunk?](#)
- [Regionális és helyi dimenziók Európában](#)
- [Románia állásfoglalása 21. fejezet: Regionális politika és a strukturális eszközrendszer koordinációja](#)
- [Helyzetfeltáró jelentés a helyi és regionális demokrácia helyzetéről Romániában](#)
- [György Béla: Reformmozgalom a romániai Országos Magyar Pártban \(1926-1927\)](#)
- [A Magyar Párt igen tisztelt Elnökségének](#)
- [Az Elnöki Tanács kommunikéje az emlékiratról](#)
- [Krenner Miklós a reformcsoport céljairól](#)
- [Nagyságos Krenner Miklós Úrnak](#)
- [Dr. Kecskeméthy István nyilatkozata a Krenner-csoportról, a pártegységről és a Magyar Párt mai vezetőségéről*](#)
- [Krenner Miklós megállapítja, hogy a reformcsoport kiegyenlítő munkáját mindenben meghiúsították](#)
- [Krenner Miklós: A magyarság vezéreikhez](#)
- [Michael Hechter: A nacionalizmus megfékezése](#)
- [Sorbán Angella - Nagy Kata: Merre haladt a romániai magyar társadalom az elmúlt tizenkét évben?](#)
- [Bakk Miklós - Horváth Andor - Salat Levente: Az RMDSZ 2003-ban - útkeresés integrációs határpontokon](#)
- [Benedek Gyula: Az asszimilációról mint statisztikus](#)
- [Kiss Tamás: A szocialista típusú modernizáció és hetednapot ünneplő adventista vállalkozók](#)
- [Szabó Máté: Civil társadalom - globalizáció - regionalizmus](#)
- [Gerencsér Balázs: Kisebbségpolitikai rendszerváltozás Magyarországon- Gondolatok Györi Szabó Róbert írása kapcsán -](#)
- [Székely Tünde: A civil szféra és a politikai szféra fogalmainak viszonya a gondolkodás történetében és a különböző európai társadalmakban](#)

